

INSPIRATIEGIDS

NATUUR MET ZORG

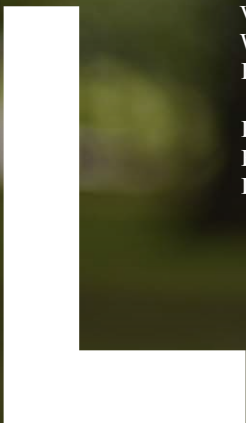
WIJ ZORGEN VOOR NATUUR.
NATUUR VERSTERKT DE ZORG.

COLOFON

Verantwoordelijke uitgever: Bas Van der Veken, Regionaal Landschap Kleine en Grote Nete vzw
Wettelijk depot: D2021/10.676/03
Foto's en illustraties: Stef Gilissen, Johannes Sierens,
RLLK vzw, RLKGN vzw, RLBK vzw, RLPZ vzw, RLM vzw
Redactie: Greet De Prins, Mieke Vercauteren, Hanne Mengels
Editie: Maart 2021
Lay-out: King Arthur bv, www.kingarthurbv.be

Download de gids via www.regionalelandschappen.be

WIJ ZORGEN VOOR NATUUR. NATUUR VERSTERKT DE ZORG.

Een natuurlijke omgeving rond zorgcentra verbetert de kwaliteit van de zorg én biedt voordelen voor de natuur.

—→ www.regionalelandschappen.be

Beste zorgverlener,

In deze inspiratiegids lees je hoe twee algemene ziekenhuizen, twee woonzorgcentra en twee psychiatrische ziekenhuizen de buitenruimte van hun voorziening inrichten en inzetten in hun werking.

Je komt te weten waarom zorginstellingen kozen voor vergroening, hoe ze geïnspireerd werden, hoe de samenwerking met het regionaal landschap en andere partners verliep.

Elke zorginstelling geeft concrete tips waarmee je zelf aan de slag kunt gaan

om een groenere omgeving te creëren. In Vlaanderen zijn zestien regionale landschappen verspreid. Een regionaal landschap is een streek met een eigen identiteit en met belangrijke natuur- en landschapswaarden.

Het is de taak van een regionaal landschap vzw om, samen met inwoners, verenigingen, gemeentebesturen en organisaties, te werken rond landschap, natuur en erfgoed. We behouden en versterken natuur, erfgoed, streekidentiteit, klimaat, draagvlak en beleving. Regionale landschap-

pen hebben een brede blik op de regio vanuit unieke terreinkennis. We zorgen steeds voor maatwerk op basis van lokale kansen om mensen in contact te brengen met streekeigen natuur en landschap.

Heb je na het lezen van deze inspiratiegids nog vragen? Neem contact op met het regionaal landschap in jouw streek. Het regionaal landschap bekijkt samen met jou of ze advies kan geven over de vergroening van de landschappelijke ruimte en zo de streekidentiteit kan versterken.

7

L

EEN ECOLOGISCH WAARDEVOLLE OMGEVING DIE THERAPEUTISCH WERKT

Talander vzw, een initiatief voor mensen met een verstandelijke beperking, bevindt zich midden in de Arendonkse natuur. “Op Talander kan je stilstaan bij je eigen beweging en dit door beleving van zorg, natuur en cultuur. Dat willen we ook uitdragen naar de buitenwereld. Daarom werken we voortdurend aan vergroening”, vertelt Christof Sierens, directeur Talander vzw. Hij geeft ons met plezier een rondleiding op het prachtige domein.

Waarom hebben jullie gekozen om in te zetten op vergroening?

“Wij bestaan bijna 34 jaar en zijn altijd al gevestigd in een groene omgeving. We werken continu aan een aangename omgeving voor onze bewoners die veel voldoening halen uit hun omgeving en er een zinvolle dagbesteding hebben. Werken in een groene omgeving is fijn, maar we willen ook de omgeving ecologisch waardevoller maken. Biodiversiteit is belangrijk en zit ook in onze visie vervat. Wat mij bijvoorbeeld enorm pleziert is dat de kerkuil, zelfs na de grondige verbouwing van onze hoeve, nog altijd een thuis heeft bij ons.”

Welke groeninrichting hebben jullie voorzien?

“We hebben een bloemen- en bessenpluktuin aangelegd, evenals een kruidentuin en een hoogstamboomgaard. Daarnaast voorzien we ook de teelt van bewaargroenten. Deze worden via het theehuis, onze lokale horeca waar we onze bewoners een zinvolle dagbesteding geven, verkocht aan bezoekers.”

Hebben jullie ergens inspiratie gehaald voor jullie project?

“In de afgelopen 34 jaar hebben we al heel wat ideeën kunnen opdoen binnen onze eigen werking. Deze hebben

we dan afgetoetst met partners uit ons brede netwerk. Het helpt om kleinschalig te beginnen en geleidelijk te verduurzamen door een goede opvolging van initiatieven en door ons breed netwerk van partners - vaak experts ter zake - in te schakelen.”

Een van de partners is het regionaal landschap. Je noemt dit een evidente keuze. Waarom?

“De samenwerking met het regionaal landschap is voor ons inderdaad een evidente keuze geweest omwille van de expertise die ze in huis hebben naar landschappelijke en ecologische inrichting én omwille van hun werking in

NA HET VERGROENINGSPROJECT

het buitengebied. Wij liggen midden in het buitengebied, wat een andere context geeft dan een stedelijke omgeving. Hun werkveld matchte met wat wij hier wilden realiseren. Het regionaal landschap werkte een ecologisch inrichtingsplan uit, hun knottenteam hielp ons met het knotten van een oude historische haagbeuk en ze leidden ook de plantdag samen met bewoners en Janssen Pharmaceutica in goede banen. Het is een zeer toegankelijke partner. We kunnen gerust stellen dat we zonder hun inrichtingsplan vandaag niet zo ver zouden staan naar groeninrichting toe.”

Jullie vergroeningsproject is nog niet af. Wat mogen we nog verwachten?

“Wij zijn al enkele jaren actief hier op deze site. Afhankelijk van de middelen en de ideeën die we hebben, bouwen we weer verder. Zo is het plan nu opgevat om een stalling voor dieren en een tuinhuis voor materialen te realiseren. Deze elementen worden ook weer geïntegreerd in het landschap. Wij blijven hier nog wel even bezig (lacht).”

Hoe hebben jullie de bewoners betrokken bij dit project?

“Onze inwoners zijn vooral bij de uitvoering betrokken. Zo hielpen ze met de aanplantingen en zijn ze

“

Het groen is ons sociaal weefsel en vaak de verbinding tussen bewoner en bezoeker.”

CHRISTOF SIERENS,
DIRECTEUR TALANDER VZW

TIP!

Werk kleinschalig en in stapjes.
Spreek je netwerk aan en zoek de juiste partners om jullie bij te staan.

mee verantwoordelijk voor het onderhoud van de tuin, het zaaien en planten van de bloemen en bessen, de kruidenverwerking, persdagen, dieren verzorgen, meewerken in het theehuis. Iedereen kan binnen zijn of haar mogelijkheden een steentje bijdragen.”

Hoe staan de bezoekers hiertegenover?

“Bewoners vertellen graag aan de bezoekers over alles wat hier te beleven valt. We merken ook aan de bezoekers dat ze de omgeving zeer waarderen en er tot rust komen. Iedere woensdagnamiddag is er bijvoorbeeld een tuinploeg bezig in de pluktuin. Het is er dan leuk vertoeven tussen de bewoners van Talander en de bezoekers. Het groen is eigenlijk ons sociaal weefsel en vaak de verbinding tussen bewoner en bezoeker.”

Hoe zou je de therapeutische waarde van de groeninrichting omschrijven?

“Er is een duidelijke link tussen vergroening en de zorg naar onze bewoners toe. De groene omgeving zorgt ervoor dat onze bewoners bijvoorbeeld makkelijker problemen waarmee ze worstelen delen met ons. Hierdoor kunnen we beter aan een oplossing werken en hebben we minder snel medicijnen nodig. De

VOOR DE VERGROENING

omgeving werkt zeker therapeutisch: Conflicten verdwijnen vaak door buiten aan de slag te gaan en patiënten een zinvolle dagbesteding te geven.”

Hoe zit natuur en groen in jullie beleid ingebakken?

“Talander ligt midden in de natuur. Hier krijgt de mens in beweging de ruimte, iedereen is op zoek naar een plaats in de wereld. Op Talander kan je stilstaan bij je eigen beweging en dit door beleving van zorg, natuur en cultuur. Dat willen we ook uitdragen naar de buitenwereld. De bewoners zijn samen met de medewerkers verantwoordelijk voor het werk dat moet gebeuren, zorg voor plant, dier en mens. Wij willen ons steentje bijdragen aan een groenere wereld.”

Waarom zou je andere zorginstellingen aanraden om ook in te zetten op vergroening?

“Voornamelijk voor het therapeutische effect op de patiënten. Hiervoor heb je niet altijd grote investeringen nodig. Ook door kleine stapjes te nemen, kan je al een verschil maken. Hoe prachtig is het bijvoorbeeld om met iets simpels zoals kruiden te werken. Neem nu de heerlijke geur van een citroenverbenaplantje. Dat werkt rustgevend en al die kruiden trekken bovendien vlinders en bijen aan.”

VOORZIENING

Talander vzw, initiatief voor mensen met een verstandelijke beperking.

GEMEENTE

Arendonk

PARTNERS BIJ GROENINRICHTING

Regionaal Landschap Kleine en Grote Nete, Agentschap Natuur & Bos, gemeente Arendonk, provincie Antwerpen, Vormingplus Kempen, Natuurpunt, Thomas Moore Hogeschool, Toerisme Arendonk, Janssen Pharmaceutica

UITVOERING

2018-2020 afgerond met aanplantingen en verhardingen

OPPERVLAKTE VAN INRICHTING

1,2 hectare

KOSTPRIJS (EN SUBSIDIEMOGELIJKHEDEN)

We hebben via verschillende kanalen subsidies ontvangen voor onze plannen. Voor de verbouwing van de hoeve tot onthaalpoort, deden we beroep op LEADER (€100.000), ook via het plattelandsontwikkelingsprogramma van de provincie Antwerpen konden we materialen aankopen. Via het regionaal landschap konden we het plantgoed voor de groeninrichting voordelig aankopen. De gemeente Arendonk ondersteunt ons logistiek en via Toerisme Arendonk en ANB richtten we een speelbosje in en een verhalenwandeling.

KORTE BESCHRIJVING VAN TYPE WERKEN

De landschappelijke inrichting van de Wouershoeve in functie van een theehuis, pluktuin om zo in een natuurlijke omgeving het contact te stimuleren tussen de bewoners en de recreanten. We bouwden een gemeenschap op rond actieve natuur- en cultuurbeleving.

DATUM REALISATIE

2018 - ...

VAN KALE GRASVLAKTE NAAR INSPIRERENDE BELEVINGSTUIN

Na 15 jaar werd de buitenomgeving van Noorderhart Mariaziekenhuis in Pelt grondig onder handen genomen. En het resultaat mag er zijn: een belevings- tuin waar zowel patiënten, personeel, bezoekers als omwonenden dagelijks van kunnen genieten. Bovendien is deze groeninrichting een plus op therapeutisch vlak. “Met het regionaal landschap haalden we de juiste expertise in huis en werd de inrichting van onze belevingstuin een haalbare kaart”, vertelt Dirk Van Gorp, directeur Facilitaire Diensten.

Waarom hebben jullie gekozen om in te zetten op vergroening?

“Van onze patiënten, bezoekers en personeel vingen we signalen op dat een inspirerende buitenomgeving hen wel leuk leek. De patiënten willen eens van hun kamer om een luchtje te scheppen, voor het personeel is een aangename buitenruimte een welkome afleiding tijdens hun middagpauze en ook de bezoekers zagen een tuin wel zitten. Dit ziekenhuis werd 15 jaar geleden gebouwd in een groene omgeving, maar wegens financiële redenen werd de buitenomgeving toen niet ingericht. Hierdoor bestond onze enige groen- voorziening voornamelijk uit een kale

grasvlakte, bufferbekkens voor hemel- water en enkele grote eiken.”

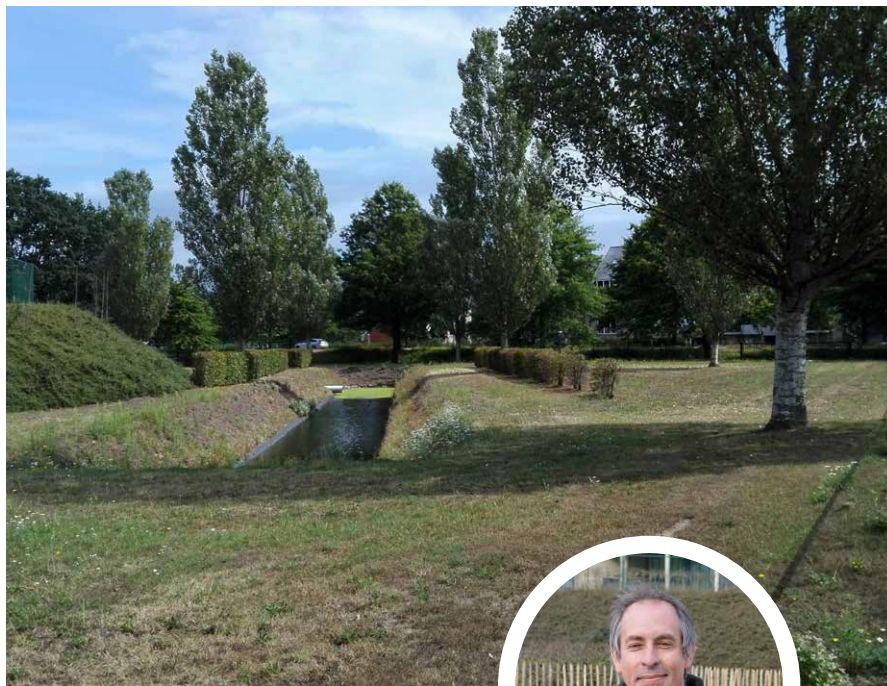
De grasvlakte moest dus plaats ruimen voor een inspirerende omgeving. Leg eens uit.

“We hebben de grasvlakte omgevormd tot een belevingstuin met aromatische kruiden, hagen, fruithagen, bloembol- len, een bloemenweide, hoogstammi- ge bomen en fruitbomen. Vanuit de belevingstuin werd een verbinding ge- maakt met het aangrenzende fiets- en wandelpad zodat bezoekers vanuit het centrum van Pelt ook van de tuin kun- nen genieten. We willen dat onze tuin deel uitmaakt van de omgeving, maar

ook van onze eigen ziekenhuiswerking. Er werd een semi-verhard rolstoelvrien- delijk pad aangelegd met rust- en pick- nickplekken. De oorspronkelijke diepe wateropvangbekkens werden voorzien van uitstapplaatsen voor amfibieën. Door het gazon niet meer zo vaak te maaien, krijgen wilde bloemen de kans om te bloeien en vinden heel wat insecten er voedsel en een schuilplek.”

Hoe hebben jullie de ideeën laten rijpen?

“Via het gemeentebestuur van Pelt hoorden we dat het regionaal land- schap op zoek was naar partners om een vergroeningsproject mee te rea-

VOOR DE VERGROENING

NA HET VERGROENINGSPROJECT

liseren. Wij hadden al langer het idee om iets met het grasveld te doen, maar de tijd en middelen ontbraken ons om hier effectief werk van te maken. Onze corebusiness is patiënten verzorgen. Met het regionaal landschap haalden we de juiste expertise in huis en werd de inrichting van onze belevingstuin een haalbare kaart. We hebben samen met hen een interne projectwerkgroep opgericht met mensen van de technische dienst, logistieke medewerkers, de dienst ergotherapie en de verpleegafdeling. Vanuit deze werkgroep kwamen heel wat ideeën om de tuin in te richten: ideeën die rekening hielden met de noden van patiënten en van het personeel. Onder begeleiding van het regionaal landschap werd er dan een inrichtingsplan opgesteld waar ook de natuur wel bij vaart.”

Hoe verliep de samenwerking met het regionaal landschap?

“Ilse Plessers van het regionaal landschap coördineerde de vergroening, zorgde voor hele goede ideeën en reikte ons de juiste methodieken aan om tot dit eindresultaat te komen. Ze stelde op basis van de ideeën uit de projectwerkgroep een plan op en begeleidde de werken, die uitgevoerd werden door Sociaal Economiebedrijf De Winning vzw. Het regionaal landschap heeft ons voor dit project voor een groot stuk ontzorgd. In ons eentje hadden we dit

“

Het Regionaal Landschap Lage Kempen heeft ons voor dit project voor een groot stuk ontzorgd. In ons eentje hadden we dit eindresultaat nooit bereikt.”

DIRK VAN GORP,
DIRECTEUR FACILITAIRE DIENSTEN

TIP!

Zoek inspiratie en ideeën bij je eigen personeel. Werk vanuit de basis en laat van daaruit de ideeën groeien. Zo wordt je project vanuit de basis gedragen en is de kans van slagen zeer groot.

eindresultaat nooit bereikt: we hebben zoveel aan ons hoofd waardoor de tuin waarschijnlijk aan onze aandacht was ontsnapt.”

Staan er nog werken gepland?

Onze tuin is nog niet volledig af. Graag willen we nog een extra picknickbank plaatsen. Samen met de afdeling ergotherapie zijn we aan het bekijken hoe we de koppeling kunnen maken tussen de tuin en therapie. Zo zal de afdeling samen met de patiënten nestkastjes en insectenhôtels maken. Op die manier wordt de tuin geïntegreerd in de therapie en krijgen zowel de patiënten als het personeel een stukje verantwoordelijkheid voor de tuin. Het inzetten van de tuin in therapie zal geleidelijk een grotere rol krijgen. Wij voorzien de tuin, maar het zal niet opgedrongen worden in therapie. We zien het meer als een natuurlijk groeiproces waarin de tuin hopelijk stelselmatig meer en meer zal ingezet worden in therapie. Ook komen er nog informatiebordjes over de verschillende kruiden, zodat ook het educatieve aspect aan bod komt.”

Hoe zou je de link tussen vergroening en de zorg omschrijven?

“De tuin ondersteunt onze patiënten. Het ziekenhuis is meer dan ooit een totaalbeleving geworden en niet enkel

“

Dankzij de nauwe en fijne samenwerking met Noorderhart Mariaziekenhuis hebben we deze kale, droge en ontoegankelijke gazonvlakte kunnen omtoveren tot een openbare biodiverse zorgbelevingstuin.”

ILSE PLESSERS,
REGIONAAL LANDSCHAP
LAGE KEMPEN

een plek om te verblijven als je zorg nodig hebt. De tuin draagt bij aan het zorgtraject dat de patiënt hier doorloopt en biedt een welkome afwisseling in het dagverloop van een patiënt.”

Hoe zit natuur en groen in jullie beleid ingebakken?

“Wij zijn altijd al een progressief denkend ziekenhuis geweest waarin we bijvoorbeeld milieuvriendelijke technieken toepassen om het ziekenhuis te verwarmen / te koelen en water te besparen. Waar we kunnen, denken we aan het milieu zonder hierbij uit het oog te verliezen dat we in de eerste plaats een ziekenhuis zijn.”

Heb je zelf nog dromen wat vergroening betreft?

“Wifi in de tuin zou mooi zijn om ook het personeel de kans te geven om buiten te werken of te vergaderen. Het nabijgelegen kinderdagverblijf zat mee in de projectwerkgroep en is nu ook bezig met de omvorming van hun tuin. Ze zijn geïnspireerd door onze tuin waardoor de omgeving er in de toekomst alleen maar op zal verbeteren.”

Zou je andere zorginstellingen aanraden om ook in te zetten op vergroening?

“Absoluut! Ik geloof erg in het effect van vergroening in het kader van een healing environment.”

VOORZIENING

Vzw Noorderhart, Mariaziekenhuis

GEMEENTE

Pelt

PARTNERS BIJ GROENINRICHTING

Regionaal Landschap Lage Kempen

OPPERVLAKTE VAN INRICHTING

Een belevingstuin van 6600 m² en 10 hoogstammige bomen verspreid over de hele campus.

KOSTPRIJS (EN SUBSIDIEMOGELIJKHEDEN)

€50.000 (inclusief subsidie van €27.000 van de Vlaamse overheid, de rest werd betaald door het ziekenhuis).

KORTE BESCHRIJVING VAN TYPE WERKEN

Omvorming kale grasvlakte tot belevingsvolle 4-seizoenentuin met semi-verhard rolstoelpad, wadi's en picknickplek, aanplant hoogstammige (fruit)bomen, hagen, fruitthagen, hooiland, bloemenweide, bloembollen, aromatische kruidentuin, onderhoud en voeding eiken.

DATUM REALISATIE

2020

7

L

EEN PRACHTIG LANDSCHAPSPARK ZORGT VOOR POSITIVISME

Het psychiatrisch ziekenhuis Sint-Alexius van Grimbergen heeft opnieuw een landschapspark dat aansluit op het omringende landschap. Na uitbreidingen, bijbouwen, planten en rooien zat er geen structuur meer in het oude landschapspark. De directie van het ziekenhuis ging voor het uittekenen van een visie aankloppen bij het Regionaal Landschap Brabantse Kouters. Het resultaat is een plek waar de patiënten helemaal tot rust komen, genieten van de natuur en in de tuin mee de handen uit de mouwen kunnen steken. Hugo Verdoodt, Tuin- en Asinotherapeut, is tevreden met het resultaat.

Jullie hebben volop de kaart van vergroening getrokken. Waarom?

“In de natuur sta je dicht bij het hier en het nu. Voor patiënten in onze voorziening is het belangrijk dat ze opnieuw gaan voelen en kleine positieve dingen beleven. Patiënten vergeten even hun zorgen wanneer ze de ezels verzorgen, het pluimvee voederen, in de moestuin werken, tijdens een wandeling aandacht besteden aan bloemen of uitrusten op een bank met zicht op het landschap of de dieren.”

Welke groeninrichting hebben jullie voorzien?

“Tijdens de eerste fase werkten we aan

het historisch herstel van het parkgedeelte en bijkomende natuurinrichting: dreefomvorming en -herstel, aanleg van een hoogstamboomgaard, aanleg van heggen, een bloemenweide, een insectenhotel en educatieve infoborden.”

Hebben jullie ergens inspiratie gehaald?

“Vroeger waren de kloosters zelfvoorzienende gemeenschappen. Zorgen voor voedsel is een primaire behoefte. Begin jaren 80 hebben we de draad terug opgenomen, de gronden waren ter beschikking. Tuinieren is eenvoudig en biedt een zinvolle en gezonde activiteit aan de patiënten. Biologisch

tuinieren leunt aan bij de filosofie van een gezonde levensstijl, wat belangrijk is voor iedereen, en zeker voor onze patiënten.”

Hoe hebben jullie het project aangepakt?

“In het verleden is er heel wat bijgebouwd en werden niet streekeigen planten en bomen geplant. Toen de directie het plan opvatte om het domein te herwaarderen, werd een beroep gedaan op de ervaring en de kennis van het regionaal landschap. Op basis van atlanten en luchtfoto's maakten ze een plan met langetermijnvisie dat mooi aansluit op het achterliggende landschap. Zieke

“

beuken werden vervangen, coniferen gingen weg, de dreef werd omgevormd en hersteld, heggen en een hoogstamboomgaard werden aangelegd. Door de aandacht voor ecologische waarde en de biodiversiteit is het domein nu klaar voor de komende honderd jaar.”

Waarom hebben jullie gekozen voor een samenwerking met het regionaal landschap?

“Een domein herinrichten vereist kennis en daarvoor zit je goed bij een regionaal landschap. De medewerkers hebben expertise en jarenlange ervaring. Ze denken aan ecologie, biodiversiteit en ontwikkelen een langetermijnvisie. Bovendien communiceren ze goed en transparant met ruimte voor inspraak en verloopt alles financieel duidelijk en correct. Dat geeft vertrouwen. Het regionaal landschap ontwierp een plan en dat werd integraal goedgekeurd en uitgevoerd. Het regionaal landschap stelde een aannemer aan, volgde de werken op, deed subsidieaanvragen en gaf na de werken nog advies over het verdere beheer.”

Is de inrichting nu volledig afgewerkt of staan er nog werken gepland?

“De eerste fase is afgewerkt. Bewoners maken nu dagelijks gebruik van die buitenruimte en werken mee aan het beheer. In de tweede fase (2020-2023)

Een domein herinrichten vereist kennis. Regionale landschappen hebben die kennis en de langetermijnvisie. Het domein is nu klaar voor de komende honderd jaar. Dankjewel regionaal landschap!”

HUGO VERDOORT,
TUIN- EN ASINOTHERAPEUT

leggen we een stilte- en ontmoetingstuin aan. Een plek waar je kan ruiken, smullen, voelen, ontmoeten en ontspannen. Door een participatief proces waarbij zowel personeel als patiënten mee aan de tafel schuiven om hun wensen te vertalen in het ontwerp. Studenten landschaps- en tuinarchitectuur deden al een eerste ontwerpdracht op deze site en op de ontmoetingstuin in het bijzonder.”

Op welke manier wordt de buitenruimte al therapeutisch ingezet?

“De ingerichte buitenruimte wordt dagelijks therapeutisch gebruikt. Bewegingstherapeuten doen een start to run of walk, op het ontspanningsplein wordt in de zomer therapie gegeven, of er zijn individuele gesprekken op de bankjes met zicht op de dieren. Ook zijn er wandelconsultaties of relaxatieoefeningen buiten. En het geheel wordt ingezet voor asinotherapie: de patiënten verzorgen de ezels of gaan er mee wandelen.”

Zie je een duidelijke link tussen vergroening en de zorg?

“Het is bewezen dat een bed aan een raam met zicht op groen er voor zorgt dat je sneller geneest. Bewegen in een mooie buitenomgeving doet mensen herleven. Het buiten zijn is rustgevend en helpt om gedachten te verzetten. Bovendien bezorgt het contact met de dieren de patiënten vaak een grote glimlach en doet hen even de zorgen vergeten.”

Hoe zit natuur en groen in jullie beleid ingebakken?

“De directie ziet dat de groene omgeving deugd doet en werkt voor patiënten en personeel. Ze zijn sinds de eerste fase in dezelfde lijn gebleven. Ook omdat de voorziening er weinig

“

Het is belangrijk om een drijvende kracht ter plaatse te hebben die ideeën mee vorm geeft en opvolging garandeert.”

WIM SOLIE,
LANDSCHAPSMEDEWERKER REGIONAAL LANDSCHAP
BRABANTSE KOUTERS

werk heeft aan gehad. Het regionaal landschap nam de meeste taken op zich zoals een aannemer zoeken en aanplantingen opvolgen.”

Zou je andere zorginstellingen aanraden om ook in te zetten op vergroening?

“Zeker. Het vormt een enorme meerwaarde in je aanbod voor patiënten en het stimuleert hun genezingsproces. Bijkomend is dat je een bewuste bijdrage levert aan de zorg voor biodiversiteit en het klimaat, wat iedereen aanbelangt.”

TIP!

Begin klein. Bewonderen en genieten kan met kleine dingen zoals bijvoorbeeld bloembollen, bloeiende struiken en bessen aanplanten of een zitbank plaatsen. Je ziet snel effect. Je weet dat de banken goed staan als ze gebruikt worden. Denk ook aan bezoek met bijvoorbeeld een mooie picknickplek. Gebruik beperkte mogelijkheden en laat het stap per stap groeien. Betrek het regionaal landschap bij de verdere uitwerking.

VOORZIENING

Psychiatrisch Ziekenhuis Sint-Alexius

GEMEENTE

Grimbergen

PARTNERS BIJ GROENINRICHTING

Regionaal Landschap Brabantse Kouters, Pro Natura als gegunde aannemer voor de inrichtingswerken, Gecertificeerde boomverzorgers voor de vel- en snoeiwerken.

OPPERVLAKTE VAN INRICHTING

9 ha

KOSTPRIJS (EN SUBSIDIEMOGELIJKHEDEN)

Fase 1: Provincie (middelen erfgoed/landschapszorg van de provincie Vlaams-Brabant voor regionale landschappen, fase 2: stiltetuin via ANB (project Natuur in je Buurtproject) + cofinanciering telkens door zorginstelling.

KORTE BESCHRIJVING VAN TYPE WERKEN

Historisch herstel van parkgedeelte, natuurinrichting zoals omvorming dreef, aanleg hoogstamboomgaard en heggen, bloemenweide, insectenhotel en infoborden.

DATUM REALISATIE

Fase 1: 2014-2016 en 2018-2019
Fase 2: 2020-2023

7

L

EEN BELEVINGSTUIN VOOR JONG EN OUD

Een groene plek waar beleving centraal staat voor jong en oud. Dat is het project waar woonzorgcentrum Zilverlinde in Sint-Pieters-Leeuw op inzet. “We willen dat onze belevingstuin een meerwaarde wordt voor onze bewoners en de buurt”, vertelt Jasper De Jonge, directeur van het woonzorgcentrum. “Met specifieke aandacht voor bewoners met dementie”, voegt Bart Deconinck, voormalig directeur van Zilverlinde en huidig coördinator ‘dementievriendelijke gemeente’ eraan toe.

Jullie kiezen voor vergroening van de omgeving. Vanwaar die keuze?

Bart: “In 2011 hebben we hier een nieuwbouw gezet en al snel kwam vanuit de werkgroep dementie de vraag om de aanpalende weides te benutten en dementievriendelijk en rolstoeltoegankelijk in te richten. Bij de inrichting wilden we het belevingsaspect centraal zetten. Vanuit de visie van buurtgerichte zorg hebben wij ook de buurt bij het project betrokken en hen bevestigd. Dit deden we aan de hand van een ideeënfolder die ze konden invullen en we organiseerden een infomoment tijdens de opendeurdag van Zilverlinde.”

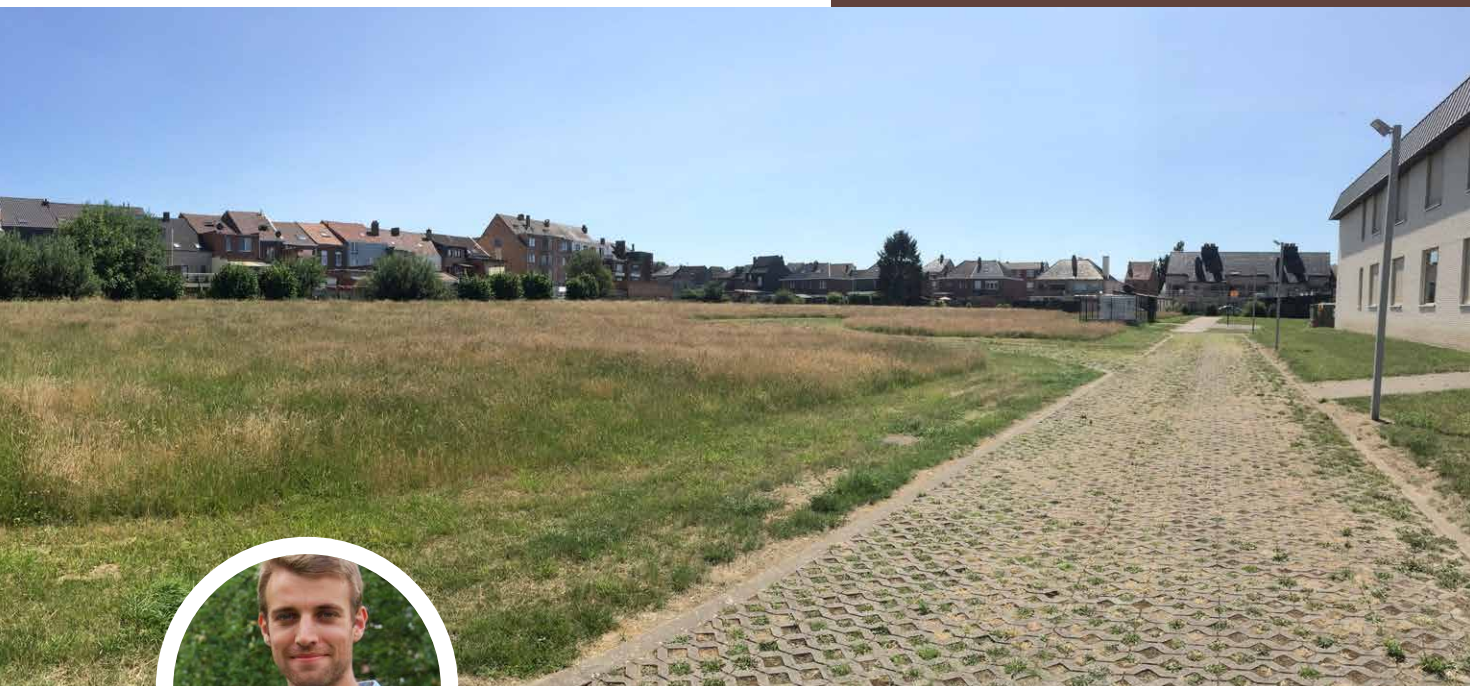
Hoe gingen jullie tewerk en werden hier partners bij betrokken?

Jasper: “We hebben eerst via de werkgroep dementie de noden in kaart gebracht en hebben dan - samen met de collega’s van lokaal dienstencentrum Meander - aangeklopt bij de technische dienst van de gemeente om de mogelijkheden te bekijken. Vanuit hun positieve ervaringen, werd ook Regionaal Landschap Pajottenland & Zennevallei bij dit project betrokken. We hebben een voorstel van inrichting gevraagd aan het regionaal landschap en hebben hen ook de resultaten van de bevestiging van de buurt en het naburige schooltje bezogd. Op basis daarvan hebben we

een inrichtingsplan ontvangen waarin zowel de noden van de bewoners als de burens verwerkt waren. Bij de inrichting zelf, bijvoorbeeld de aanplant van de bomen, werd het sociaal economiebedrijf Pro Natura ingeschakeld.”

Hoe verliep de samenwerking met het regionaal landschap?

Jasper: “Zeer vlot! Alles werd samen besproken, de timing werd strikt gerespecteerd, het inrichtingsplan was volledig naar onze zin en voldeed aan onze noden. We hadden vaak overleg op de site waar heel concreet de aanpak en de plannen bekeken werden. Ik vind het zeer waardevol om de besprekingen op

“

De kracht van dit project zit deels in de toegankelijkheid voor de buurt. Jong en oud worden samengebracht in een groene omgeving.”

BEN NEHELPUT,
REGIONAAL LANDSCHAP
PAJOTTENLAND & ZENNEVALLEI

VOORZIENING

Woonzorgcentrum Zilverlinde

GEMEENTE

Sint-Pieters-Leeuw

PARTNERS BIJ GROENINRICHTING

Regionaal Landschap Pajottenland & Zennevallei, Strategisch project Zennevallei, provincie Vlaams-Brabant, gemeente Sint-Pieters-Leeuw, Lokaal dienstencentrum Meander, Pro Natura

OPPERVLAKTE VAN INRICHTING

10.000 m²

KOSTPRIJS (EN SUBSIDIEMOGELIJKHEDEN)

€150.000 (raming) als totale kostprijs. Subsidies door provincie: €20.000 (opwaarderen woonomgeving), €18.750 (duurzaam biodiversiteitsproject) en €12.500 (investeringsmiddelen Provincie Vlaams-Brabant in kader van strategisch project Zennevallei).

KORTE BESCHRIJVING VAN TYPE WERKEN

Aanleg belevingstuin voor buurt en rusthuisbewoners met bloemenweide, houtkanten, boomgaard, schaduwboomen, zitbanken, bijkapalen, rolstoeltoegankelijke paden, dierenhoekje, speelheuvels en natuurlijke speelelementen, borders vaste planten, dementiehoekje.

DATUM REALISATIE

2020-2021

ZORGGROEN VOOR EEN MEER DIVERSE WERKING

Het ziekenhuis AZ Alma in Eeklo nam in 2017 zijn intrek in een nieuwbouw. “De architect heeft het gebouw zo uitgewerkt dat we de natuur als het ware binnentrekken”, vertelt zorggroepmanager Eva Steen. Binnen dus genieten van de natuur, maar ook buiten vertoeven in de natuur heeft enorm veel voordelen voor de patiënten en het personeel. “Dus begonnen we te dromen van een functionele groeninrichting rond het ziekenhuis”, gaat ze verder. En het bleef niet bij dromen ... Eva legt ons enthousiast uit waar ze vandaag staan en wat er de komende jaren nog op het programma staat.

Vanwaar het idee om de site van het ziekenhuis te vergroenen?

“De site ligt temidden het groen, met zowel bos van de stad Eeklo als het vroegere Kom op tegen Kankerbos dat bij het ziekenhuis hoort. Dit laatste is niet meer gezond, dus gingen we nadenken wat dit stukje bos ons kan bieden. We wisten al dat we meer wilden dan bomen om op te kijken. We hadden het idee om door middel van natuurontwikkeling in te zetten op de bevordering van de gezondheid, zowel van de patiënten als van de medewerkers.”

In welke fases verloopt de vergroening bij AZ Alma?

“We werken in drie fases. Fase 1 startte in het voorjaar van 2020. De eerste bewegingstoestellen werden geplaatst en het bestaande gazon werd omgevormd tot een bloemrijk hooiland. Met behulp van vrijwilligers zijn we - tijdens de Warmste Week - begonnen aan de tweede fase. Vrijwilligers voerden een kleine dunningskap uit in het bestaande bos, legden een wandellus aan en het 25 meter lange blotevoetenpad werd een feit. Fase drie voorziet in de aanleg van een healing garden aan

de toekomstige nieuwbouw Timanti, een psychiatrisch dagcentrum voor jongeren. Terugtrekkershutten, een buitetherapieklas, natuurlijke muziekinstrumenten, een moestuin, neerhofdieren ... zijn ideeën die momenteel op tafel liggen. We hopen dat alles eind 2022 afgerond is.”

Jullie gingen niet alleen aan de slag. Welke partners werden hierbij betrokken en hoe verliep de samenwerking?

“Onze ideeën kregen beetje bij beetje vorm door brainstormsessies te organi-

seren. Eerst klein met enkele diëtisten en de ergocoach en later met partners zoals Regionaal Landschap Meetjesland, Samenlevingsopbouw, de wijkwerking Buren voor Buren, de stad Eeklo, het sport- en revalidatiecentrum Mensana ... Dit werkte enorm inspirerend. Het was vooral verrijkend om ons op domeinen te begeven waar we eigenlijk niet veel van kenden, maar waarbij we op de expertise konden rekenen van de partners. Het was een mooi groeiproces. We vinden het belangrijk vele partners hierbij te betrekken, want we willen de groenelementen van onze site ook openstellen voor buurtbewoners.”

Welke rol nam het regionaal landschap hierbij op?

“We hebben enorm veel geleerd van het regionaal landschap. Hun hulp situeert zich ten eerste op het vlak van advies om het project een optimaal natuurlijk en landschappelijke karakter te geven. Met veel aandacht voor biodiversiteit en streekeigenheid uiteraard. Daarnaast waren zij onze grootste hulp om subsidies te vinden. Als zorginstelling gingen wij enkel zoeken via de kanalen die we kenden vanuit ons domein, maar hadden geen idee van andere subsidiekanalen. We hebben dankzij het regionaal landschap 30.000 euro van Natuur in je Buurt, een projectsubsidie van het Agentschap Natuur en Bos, ontvangen.

“

De partnerschappen werkten enorm verrijkend.”

EVA STEEN.
ZORGGROEPMANAGER

TIP!

Laat het project rijpen, zoek goede partners en geef niet op.

Een andere belangrijke taak van het regionaal landschap was het ontwerp van de plannen, het participatietraject en de opvolging van de werken. Tenslotte hielp de vzw ons ook met praktische zaken zoals de kapvergunning en het opzetten van de actie voor de Warmste Week.”

Op welke manier hebben jullie ook patiënten betrokken in het traject?

“De diëtisten en ergocoach zaten in de werkgroep en spraken vanuit de noden van de patiënten. Daarnaast hebben we het hele project dat we nog zullen uitvoeren aan Timanti besproken in de leefgroepen. We deden een brainstorm met foto's en tekeningen en de reacties waren zeer positief.”

Er is een duidelijke link tussen zorg en natuur. Hoe zou je deze bij jullie omschrijven?

“In AZ Alma komen verschillende patiëntengroepen revalideren. Nu kan er enkel binnen gerevalideerd worden. Buiten revalideren zou patiënten ten goede komen. Naast revalidatiepatiënten zou het zorggroen veel kunnen betekenen voor de kinderen binnen de dagbehandeling kinderspsychiatrie. De zorgomgeving kan een verschil maken in hoe snel een patiënt herstelt en dan meer specifiek voor de patiënten van Timanti hoe deze jongeren omgaan met agressie

“

Ik gun het iedereen om weer dichterbij de natuur te komen want het is belangrijk te beseffen dat we onderdeel zijn van de natuur. Samen met AZ Alma wil ik een plek ontwikkelen dat ook zij die het moeilijk en zwaar hebben opnieuw verbinding vinden met de natuur.”

ELIEN DESNERCK,
REGIONAAL LANDSCHAP
MEETJESLAND

en problemen. Daarnaast willen we ook de sociale contacten van de gebruikers verruimen en een groene plaats bieden waar de patiënten bijvoorbeeld met familie gebruik kunnen van maken. En niet te vergeten: het welzijn van het personeel. Ook wij kunnen de omgeving gebruiken voor bijvoorbeeld start-to-run, vormingen, ventilatiegesprekken ...”

Waarom zou je ook andere zorginstellingen aanraden om in te zetten op de vergroening van de buitenomgeving?

“Het is een meerwaarde van zowel het fysieke als het mentale welzijn van patiënten en medewerkers. Het komt zeker onze werking ten goede, want door nu en dan eens een andere setting te gebruiken, kun je veel diverser werken.”

Heb je nog dromen voor deze site?

“Als ook de inrichting aan Timanti er zal zijn, hebben we al veel van onze dromen verwezenlijkt. Momenteel zijn we ook in gesprek met de stad Eeklo om ook hun stukje bos toegankelijk te maken. Voor mij zou de kers op de taart zijn als het geheel ook multifunctioneel gebruikt wordt door de omgeving. Dan denk ik bijvoorbeeld aan de school die komt sporten in het bos, buurtbewoners die hier komen wandelen ... Maar zoiets moet groeien uiterwaard én de nodige aandacht krijgen.”

VOORZIENING

AZ Alma

GEMEENTE

Eeklo

PARTNERS BIJ GROENINRICHTING

Regionaal Landschap Meetjesland en stad Eeklo

OPPERVLAKTE VAN INRICHTING

3 hectare van AZ Alma
en 1,6 hectare van stad Eeklo

KOSTPRIJS (EN SUBSIDIEMOGELIJKHEDEN)

€40.000, waarvan €30.000 subsidie Natuur in je Buurt en €10.000 eigen inbreng. Daarnaast was er ook een subsidie van €125.000 van Het Vlaams Infrastructuurfonds voor Persoonsgebonden Aangelegenheden (VIPA). De eigen inbreng daartegenover was 25%.

KORTE BESCHRIJVING VAN TYPE WERKEN

Omvorming van gazon tot een bloemrijk hooiland, aanplant bomen, aanleg wandelpaden in het bos, blotevoetenpad, bewegingstoestellen, healing garden.

DATUM REALISATIE

2020 - 2022

EEN GROENPROJECT ALS GROTE MEERWAARDE VOOR DE INCLUSIEVE WERKING

Veel goesting van zowel personeel, bewoners en vrijwilligers om het tuinproject van Ter Muiden mee vorm te geven. Dat was de aanzet om de grote grasvlakte van deze woon- en dagondersteuning voor mensen met een verstandelijke beperking om te vormen naar een groene plek. Een plek waar heel wat te beleven valt. Stefan Van Der Cruysse, directeur en medebezieler van het tuinproject, toont ons de resultaten en vertelt over wat er nog op de planning staat.

Waarom hebben jullie gekozen om in te zetten op vergroening?

“We hebben een groot domein te onzer beschikking, gelegen in de dorpskern van Oedelem in Beernem. Voordien was er vooral gras, maar we hebben de kans gegrepen om dit om te vormen naar een plek waar meer te beleven valt en waarbij ook de natuur en dieren meer baat hebben.”

Hoe hebben jullie die vergroening en beleving uitgewerkt?

“Het grasterrein is omgevormd tot een bloemrijk hooiland, hoogstamfruitbomen, struiken en klimplanten zijn aangeplant, knotwilgen kregen een plek, zitbankjes zijn geplaatst, de

dreef is aangelegd en er kwam een wadi. Met de aarde van de nieuwe wadi - dat is een waterpartij - werd er reliëf in het landschap gebracht. Het teveel aan regenwater wordt in de wadi opgevangen zodat het langzaam de grond kan insijpelen en niet meteen in de riolering verdwijnt.”

In welke fases verliep dit tuinenproject?

“Het project is gegroeid. Er was goesting vanuit het personeel en vrijwilligers om aan de slag te gaan. We namen 12 maanden de tijd om de ideeën samen te leggen, een projectplan uit te werken, een buurtvergadering te organiseren, bewoners te bevragen via

bewonersvergaderingen, partners te betrekken en sponsors te zoeken. De gedragenheid van de ploeg groeide, het tuinplan kreeg vorm en de sponsoring van 20.000 euro kwam in orde. Zo konden we in 2019 van start gaan. Eerst werd de wadi aangelegd en zetten we in op de aanplantingen van bomen en struiken. Het sponsorgeld gebruikten we voor de aankoop van planten en materiaal en we betaalden er de graafwerken mee. De rest van de werken en het onderhoud gebeurde door het team, de bewoners, de tuin- en landbouwschool en vrijwilligers. In een volgende fase willen we de moestuin aanleggen, de snoezeltuin inrichten en een wilgenhut bouwen.”

Hoe zie je de inrichting van de snoezeltuin?

“Voor onze snoezeltuin gaan we op zoek naar de juiste kleurrijke en geurende planten, we plaatsen een takkenwal, hoge grassen die ritse-len, enkele windgongen en er komen hangmatten voor een optimale zintuiglijke beleving.”

Het geheel wordt ook therapeutisch ingezet. Leg eens uit.

“Voor onze inclusieve werking vormt dit tuinenproject een grote meerwaarde. De bewoners werden bevraagd en er bleek een grote interesse om mee te stappen in het vergroenen van onze tuin. Volgens de mogelijkheden krijgen ze tuintaken toegewezen zoals maaien, bomen snoeien, in de toekomst de moestuin aanleggen en verzorgen. Of kunnen ze genieten van het ontspannende effect van de kleuren en geluiden van de snoezeltuin. Bewoners zijn fier op hun taken en verantwoordelijkheden. Het geeft hen een goed gevoel om hieraan te mogen meewerken en een resultaat te zien. Bovendien vormt het een fijne dagbesteding.”

Er is dus een belangrijke link tussen vergroening en de zorg ...

“Iedereen weet dat natuur belangrijk is om je goed te voelen. Je hoort vaak: ga naar buiten, beweeg en kom tot

“

Als je ziek bent, ga je naar een dokter. Als je advies nodig hebt om te vergroenen, ga je te rade bij een regionaal landschap.”

STEFAN VAN DER CRUYSSÉ,
DIRECTEUR WOON- EN
DAGONDERSTEUNING TER MUIDEN

TIP!

Zorg bij de start voor een grote gedragenheid van je team en betrek experts zoals het regionaal landschap en externe partners.

rust in de natuur. Dat is niets anders voor personen met een beperking. Ook zij genieten van het beleven van de natuur. Ook hen brengt het rust. Ik merk trouwens dat er nog maar weinig wetenschappelijk werk bestaat over de link tussen natuur en zorg. Zo zijn we bijvoorbeeld ook op zoek naar een aangepaste fit o’meter voor onze bewoners. Hiervoor zullen we samenwerken met studenten ergotherapie om op maat buiten een bewegings-traject uit te werken.”

Hebben jullie nog dromen wat vergroening betreft?

“We zouden graag zelfvoorzienend worden voor groenten en fruit voor onze 45 bewoners. Hiervoor planten we fruitbomen en struiken aan en starten we met de werking van een moestuin waaraan de bewoners meewerken.”

Jullie deden een beroep op het regionaal landschap.

Hoe verliep die samenwerking?

“Onze expertise is zorg. Wij zijn maar tuin hobbyisten. Ons vergroeningsproject zou nooit zover gestaan hebben als we nu staan zonder het regionaal landschap. Wij hebben ideeën en wensen, maar het regionaal landschap heeft de expertise om de plannen om te zetten in haalbare en wetenschappelijk onderbouwde realisaties met oog voor biodiversiteit.

Als je ziek bent, ga je naar een dokter. Als je advies nodig hebt om te vergroenen, ga je te rade bij een regionaal landschap. Het is een grote meerwaarde en een geruststelling dat het project ook extern gedragen, ondersteund en opgevolgd wordt. Bovendien is het regionaal landschap steeds bereid om tips en advies te geven over het beheer. We willen niet zomaar vergroenen, maar het meteen ook juist doen voor bijen, vlinders, bomen en andere dieren.”

Heb je nog een tip voor andere zorginstellingen die aan de slag wensen te gaan met vergroening?

“Belangrijk is dat je een team - bestaande uit personeel, directie, bewoners, vrijwilligers en buurtbewoners - hebt dat interesse en zin heeft om het tuinproject mee vorm te geven. Zeker als je wil dat het een geïntegreerde werking wordt zoals het bij ons is. Als de schwung er in zit, kan je de plannen samen met externe partners zoals het regionaal landschap concreet maken. Stel je tuinproject voor aan sponsors en betrek andere organisaties zoals land- en tuinbouwscholen en buurtwerkingen. Zorg ervoor dat het een project wordt van de hele buurt. Wij zijn steeds bereid om andere voorzieningen te vertellen over ons tuinproject en hen een rondleiding te geven op ons domein.”

“

Velen spreken er van, weinigen durven het. Ter Muiden gaat voor een biodiverse en ecologische tuin voor zijn bewoners waaraan het regionaal landschap graag meewerkt!

DIETER WILLEMS,
REGIONAAL LANDSCHAP HOUTLAND

VOORZIENING

Ter Muiden – Woon- en dagondersteuning voor mensen met een verstandelijke beperking

GEMEENTE

Oedelem (Beernem)

PARTNERS BIJ GROENINRICHTING

Regionaal Landschap Houtland, Land en tuinbouwinstituut Oedelem, buurt, gemeente Beernem

OPPERVLAKTE VAN INRICHTING

12.600m²

KOSTPRIJS (EN SUBSIDIEMOGELIJKHEDEN)

Eigen middelen, begeleiding door Regionaal Landschap Houtland, groenjobs, projectgeld allerhande, sponsors

KORTE BESCHRIJVING VAN TYPE WERKEN

Waterpartij, snoezeltuin, wilgenhut, hoogstamfruitbomen, dreef, bloemrijk hooiland, bomen en struiken, klimplanten, knotwilgen, reliëf

DATUM REALISATIE

2019 - 2021

7

L

IN VIJF STAPPEN NAAR DE VERGROENING VAN JOUW ZORGINSTELLING

#NATUURMETZORG

1 CONTACTEER HET REGIONAAL LANDSCHAP

- Op het kaartje op de volgende pagina zie je binnen welk regionaal landschap jouw zorginstelling ligt.

2 RICHT EEN WERKGROEP OP

- Stel een werkgroep samen met alle betrokkenen, zoals de directie, de tuintherapeut, de onderhoudsploeg, het regionaal landschap, animatoren, vrijwilligers, enz.

3 WERK SAMEN EEN VISIE EN EEN PLAN UIT

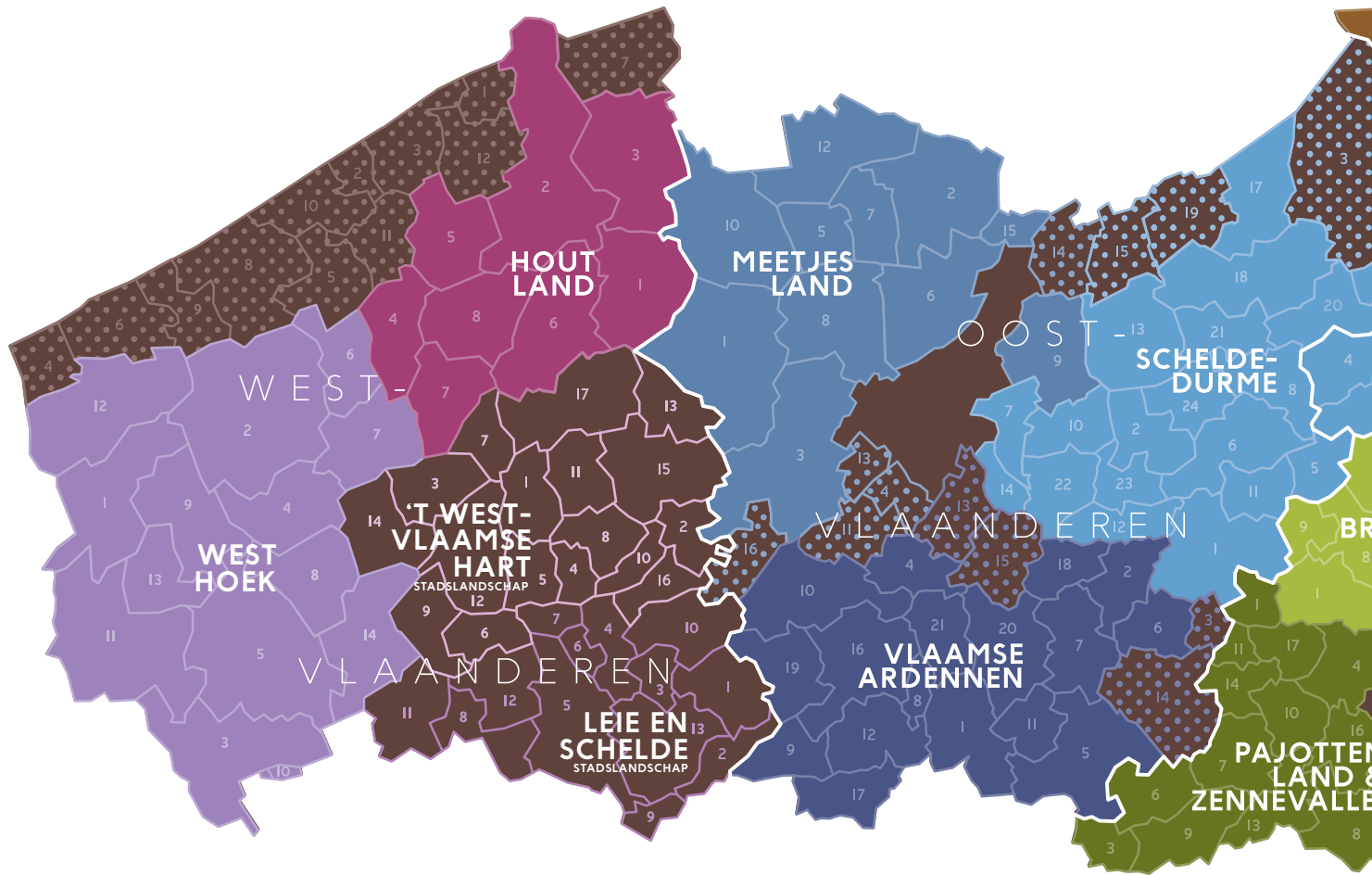
- Breng de omgeving van de zorginstelling en de wensen in kaart.
- Organiseer een participatiemoment voor bewoners, werknemers, eventueel ook voor buurtbewoners, lokale (natuur-)verenigingen, scholen uit de buurt, vrijwilligers ...
- Ga na aan welke behoeften de buitenruimte moet voldoen om te kunnen bijdragen aan de kwaliteit van leven van de bewoners. Welke tuin- en natuur-elementen dient de buitenruimte te bevatten om tegemoet te komen aan diverse functies zoals ontspanning, therapie, ontmoeting, beleving ...
- Bekijk hoe de aanleg van groen landschappelijk kan worden ingebed in de omgeving en hoe de biodiversiteit kan verhoogd worden.
- Bereken het budget en ga na of je subsidies of sponsoring kan krijgen.
- Werk op basis van de visie en het budget een concreet ontwerp, onderhoudsplan en kostenraming uit.
- Indien het beschikbare budget ontoereikend is, werk dan in verschillende fasen: wat wil je prioritair realiseren, wat kan er opgeschoven worden naar volgend jaar of de komende jaren?

4 VOER UIT

- Bekijk wie wat kan doen. Misschien kunnen bewoners, vrijwilligers, bedrijven of scholen zelf de handen uit de mouwen steken?
- Het regionaal landschap regisseert de werken in samenwerking met de aannemer.

5 GEBRUIK

- Zet de groene ruimte in voor ontspanning, therapie, lunchpauzes, ontmoeting ...
- Stel de groene ruimte eventueel open voor buurtbewoners, scholen of verenigingen.

WEST-VLAANDEREN

OOST-VLAANDEREN

VLAAMSE

WEST-HOEK

- 1 Alveringem
- 2 Diksmuide
- 3 Heuvelland
- 4 Houthulst
- 5 Ieper
- 6 Koekelare
- 7 Kortemark
- 8 Langemark-Poelkapelle
- 9 Lo-Reninge
- 10 Mesen
- 11 Poperinge
- 12 Veurne
- 13 Vleteren
- 14 Zonnebeke

HOUTLAND

- 1 Beernem
- 2 Brugge
- 3 Damme
- 4 Ichtegem
- 5 Jabbeke
- 6 Oostkamp
- 7 Torhout
- 8 Zedelgem

STADSLANDSCHAP 'T WEST-VLAAMSE HART

- 1 Ardoie
- 2 Dentergem
- 3 Hooglede
- 4 Ingelmunster
- 5 Izegem
- 6 Ledegem
- 7 Lichtervelde
- 8 Meulebeke
- 9 Moorslede
- 10 Oostrozebeke
- 11 Pittem
- 12 Roeselare
- 13 Ruislede
- 14 Staden
- 15 Tielt
- 16 Wielsbeke
- 17 Wingene

STADSLANDSCHAP LEIE EN SCHELDE

- 1 Anzegem
- 2 Avelgem
- 3 Deerlijk
- 4 Harelbeke
- 5 Kortrijk
- 6 Kuurne
- 7 Lendeledede
- 8 Menen
- 9 Spiere-Helkijn
- 10 Waregem
- 11 Wervik
- 12 Wevelgem
- 13 Zwevegem

MEETJESLAND

- 1 Aalter
- 2 Assenede
- 3 Deinze
- 4 De Pinte°
- 5 Eeklo
- 6 Evergem
- 7 Kaprijke
- 8 Lievegem
- 9 Lochristi
- 10 Maldegem
- 11 Nazareth°
- 12 Sint-Laureins
- 13 Sint-Martens-Latem°
- 14 Wachtebeke°
- 15 Zelzate
- 16 Zulte°

VLAAMSE ARDENNEN

- 1 Brakel
- 2 Erpe-Mere
- 3 Denderleeuw°
- 4 Gavere
- 5 Geraardsbergen
- 6 Haaltert
- 7 Herzele
- 8 Horebeke
- 9 Kluisbergen
- 10 Kruisem
- 11 Lierde
- 12 Maarkedal
- 13 Merelbeke°
- 14 Ninove°
- 15 Oosterzele°
- 16 Oudenaarde
- 17 Ronse
- 18 Sint-Lievens-Houtem
- 19 Wortegem-Petegem
- 20 Zottegem
- 21 Zwalm

SCHELDE-DURME

- 1 Aalst
- 2 Berlare
- 3 Beveren°
- 4 Bornem
- 5 Buggenhout
- 6 Dendermonde
- 7 Destelbergen
- 8 Hamme
- 9 Kruibeke
- 10 Laarne
- 11 Lebbeke
- 12 Lede
- 13 Lokeren
- 14 Melle
- 15 Moerbeke°
- 16 Puurs-Sint-Amands
- 17 Sint-Gillis-Waas
- 18 Sint-Niklaas
- 19 Stekene°
- 20 Temse
- 21 Waasmunster
- 22 Wetteren
- 23 Wichelen
- 24 Zele
- 25 Zwijndrecht

PAJOTTENLAND & ZENNEVALLEI

- 1 Affligem
- 2 Beersel
- 3 Bever
- 4 Dilbeek
- 5 Drogenbos
- 6 Galmaarden
- 7 Gooik
- 8 Halle
- 9 Herne
- 10 Lennik
- 11 Liedekerke
- 12 Linkebeek
- 13 Pepingen
- 14 Roosdaal
- 15 Sint-Genesius-Rode
- 16 Sint-Pieters-Leeuw
- 17 Ternat

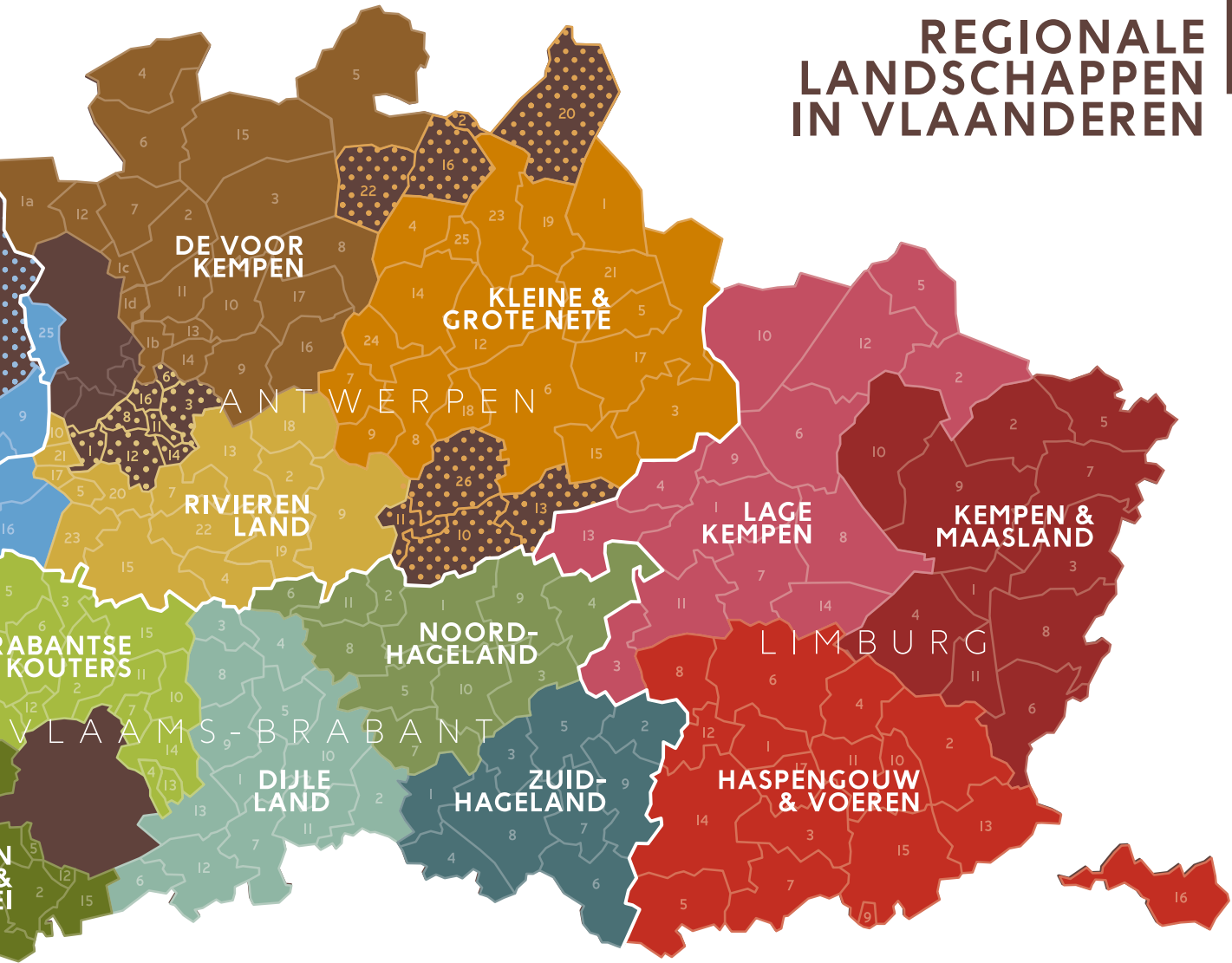
BRABANTSE KOUTERS

- 1 Asse
- 2 Grimbergen
- 3 Kapelle-op-den-Bos
- 4 Kraainem
- 5 Londerzeel
- 6 Meise
- 7 Machelen
- 8 Merchtem
- 9 Opwijk
- 10 Steenokkerzeel
- 11 Vilvoorde
- 12 Wemmel
- 13 Wezembeek-Oppem
- 14 Zaventem
- 15 Zemst

° Uitbreidingszone

° Uitbreidingszone

REGIONALE LANDSCHAPPEN IN VLAANDEREN

VLAAMS-BRABANT

ANTWERPEN

LIMBURG

DIJLE LAND

- 1 Bertem
- 2 Bierbeek
- 3 Boortmeerbeek
- 4 Haacht
- 5 Herent
- 6 Hocilaart
- 7 Huldenberg
- 8 Kampenhout
- 9 Kortenberg
- 10 Leuven
- 12 Oud-Heverlee
- 13 Overijse
- 13 Tervuren

NOORD-HAGELAND

- 1 Aarschot
- 2 Begijnendijk
- 3 Bekkevoort
- 4 Diest
- 5 Holsbeek
- 6 Keerbergen
- 7 Lubbeek
- 8 Rotselaar
- 9 Scherpenheuvel-Zichem
- 10 Tielt-Winge
- 11 Tremelo

ZUID-HAGELAND

- 1 Boutersem
- 2 Geetbets
- 3 Glabbeek
- 4 Hoegaarden
- 5 Kortenaaken
- 6 Landen
- 7 Linter
- 8 Tienen
- 9 Zoutleeuw

DE VOOR KEMPEN

- 1 Antwerpen (*)
- 2 Brasschaat
- 3 Brecht
- 4 Essen
- 5 Hoogstraten
- 6 Kalmthout
- 7 Kapellen
- 8 Malle
- 9 Ranst
- 10 Schilde
- 11 Schoten
- 12 Stabroek
- 13 Wijnegem
- 14 Wommelgem
- 15 Wuustwezel
- 16 Zandhoven
- 17 Zoersel
- (*) Districten Deurne (1a), Berendrecht-Zandvliet-Lillo (1b), Ekeren (1c), Merksem (1d)

RIVIEREN LAND

- 1 Aartselaar°
- 2 Berlaar
- 3 Boechout°
- 4 Bonheiden
- 5 Boom
- 6 Borsbeek°
- 7 Duffel
- 8 Edegem°
- 9 Heist-op-den-Berg
- 10 Hemiksem
- 11 Hove°
- 12 Kontich°
- 13 Lier
- 14 Lint°
- 15 Mechelen
- 16 Mortsel°
- 17 Niel
- 18 Nijlen
- 19 Putte
- 20 Rumst
- 21 Schelle
- 22 Sint-Katelijne-Waver
- 23 Willebroek

KLEINE & GROTE NETE

- 1 Arendonk
- 2 Baarle-Hertog°
- 3 Balen
- 4 Beerse
- 5 Dessel
- 6 Geel
- 7 Grobbendonk
- 8 Herentals
- 9 Herenthout
- 10 Herselt°
- 11 Hulshout°
- 12 Kasterlee
- 13 Laakdal
- 14 Lille
- 15 Meerhout
- 16 Merksplas°
- 17 Mol
- 18 Olen
- 19 Oud-Turnhout
- 20 Ravels°
- 21 Retie
- 22 Rijkevorsel°
- 23 Turnhout
- 24 Vorselaar
- 25 Vosselaar
- 26 Westerlo°

LAGE KEMPEN

- 1 Beringen
- 2 Bocholt
- 3 Halen
- 4 Ham
- 5 Hamont-Achel
- 6 Hechtel-Eksel
- 7 Heusden-Zolder
- 8 Houthalen-Helchteren
- 9 Leopoldsburg
- 10 Lommel
- 11 Lummen
- 12 Pelt
- 13 Tessenderlo
- 14 Zonhoven

HASPENGOUW & VOEREN

- 1 Alken
- 2 Bilzen
- 3 Borgloon
- 4 Diepenbeek
- 5 Gingelom
- 6 Hasselt
- 7 Heers
- 8 Herk-de-Stad
- 9 Herstappe
- 10 Hoeselt
- 11 Kortesseem
- 12 Nieuwerkerken
- 13 Riemst
- 14 Sint-Truiden
- 15 Tongeren
- 16 Voeren
- 17 Wellen

KEMPEN & MAASLAND

- 1 As
- 2 Bree
- 3 Dilsen-Stokkem
- 4 Genk
- 5 Kinrooi
- 6 Lanaken
- 7 Maaseik
- 8 Maasmechelen
- 9 Oudsbergen
- 10 Peer
- 11 Zutendaal

° Uitbreidingszone

WEST-VLAANDEREN

REGIONAAL LANDSCHAP WESTHOEK

T. 057 23 08 50
info@rlwesthoek.be
www.rlwesthoek.be

REGIONAAL LANDSCHAP HOUTLAND

T. 050 40 70 22
rlhoutland@west-vlaanderen.be
www.rlhoutland.be

VLAAMS-BRABANT

REGIONAAL LANDSCHAP BRABANTSE KOUTERS

T. 02 253 43 04
info@brabantsekouters.be
www.brabantsekouters.be

REGIONAAL LANDSCHAP DIJLELAND

T. 016 40 85 58
info@rld.be
www.rld.be

OOST-VLAANDEREN

REGIONAAL LANDSCHAP MEETJESLAND

T. 050 70 00 42
info@RLM.be
www.RLM.be

REGIONAAL LANDSCHAP VLAAMSE ARDENNEN

T. 055 20 72 65
info@rlva.be
www.rlva.be

REGIONAAL LANDSCHAP NOORD-HAGELAND

T. 016 63 59 54
info@rlnh.be
www.rlnh.be

REGIONAAL LANDSCHAP ZUID-HAGELAND

T. 016 81 52 77
info@rlzh.be
www.rlzh.be

REGIONAAL LANDSCHAP SCHELDE-DURME

T. 09 210 90 50
info@rlsd.be
www.rlsd.be

REGIONAAL LANDSCHAP PAJOTTENLAND & ZENNEVALLEI

T. 02 452 60 45
info@pajot-zenne.be
www.pajot-zenne.be

ANTWERPEN

REGIONAAL LANDSCHAP KLEINE & GROTE NETE

T. 014 85 25 14
info@rlkgn.be
www.rlkgn.be

REGIONAAL LANDSCHAP DE VOORKEMPEN

T. 03 312 87 11
info@rldv.be
www.rldevoorkempen.be

LIMBURG

REGIONAAL LANDSCHAP LAGE KEMPEN

T. 011 78 52 59
info@rllk.be
www.rllk.be

REGIONAAL LANDSCHAP KEMPEN & MAASLAND

T. 089 65 56 65
info@rlkm.be
www.rlkm.be

REGIONAAL LANDSCHAP RIVIERENLAND

T. 015 21 98 53
info@rtrl.be
www.rtrl.be

REGIONAAL LANDSCHAP HASPENGOUW & VOEREN

T. 011 31 38 98
info@rlhv.be
www.rlhv.be